

APÁVÁ LENNI, APÁVÁ TENNI

– *Az apaság(i vélelmek) egyes kérdései* –*

LANDI Balázs
egyetemi docens (PPKE JÁK)

1. A család(fogalom) változásáról

Az apai jogállás nem értelmezhető önmagában, csakis a család fogalmával, és különösen annak változásával összefüggésben, hiszen annak léte, fejlődése, funkciói, és így szerkezete is, a gazdasági feltételekhez és a társadalmi, kulturális várakozásokhoz igazodott és igazodik ma is.

Az élet egészen a 17. századig nyilvánosan zajlott, voltaképpen a társadalom uralta az élet minden területét. E körben külön megemlítendők a házasságot kísérő hagyományos szertartások, melyek sokáig a minden ünnepélyességet nélkülöző vallási szertartások előtt zajlottak: a nászúgy megáldása, a vendégek látogatása a már ágyban fekvő párnál, a nászéjszaka alatti macskazene stb. mind a társadalom jogát bizonyítja a házaspári (családi) intimitás felett. Miért is sértődtek volna meg ezen, amikor a valóságban szinte semmilyen intimitás nem létezett, hiszen összevegyülve éltek gazdák és szolgák, gyermekek és felnőttek a látogatók előtt minden órában nyitva álló házakban. A társadalmi élet sűrűsége (a közösséghez való tartozás mindennapokban megélt és megtapasztalt, így meghatározó tudata) nem hagyott helyet a család számára. Nem mintha a család nem létezett volna mint megélt valóság, de nem létezett mint fogalom vagy érték.¹ A család és annak részeként az apa fő funkciója kétségtelenül az volt, hogy a társadalmat emberutánpótlással folyamatosan „ellássa”.²

* A kézirat az Igazságügyi Minisztérium jogászképzés színvonalának emelését célzó programjai keretében jött létre.

¹ Például a középkorban az angol gyerekeket hét-kilenc éves koruktól nagyon gyakorta másoknál helyezték el, „házi szolgálatba adták”, ami célja nem a haszonszerzés, vagy lealacsonyító munkák végeztetése volt, hanem valamely szakma, vagy éppen az illem és a szolgálat megismer(tet)ése, a taníttatás és a neveltetés. Ld. *The Babes Book*. London, F. J. Furnivall, 1868. 14.

² TÁRKÁNY SZÜCS Ernő: *Magyar jogi népszokások*. Budapest, Akadémiai Kiadó. 1981. 408.

Ez változik meg gyökeresen a 15. és a 18. századtól kezdődően, és születik meg (fejlődik ki) fokozatosan a mai értelemben vett család fogalma, háttérbe szorítva mindenekelőtt a szociabilitást, amiben a keresztény kultúrának kifejezetten fontos szerep jutott. Átalakul a család funkciója, szerkezete és léte is: a férfi és nő lassan az élet minden területén egyenjogúvá válik, a gyermek nem a társadalom személytelen utánpótlása, hanem a családi (családként) létezés előfeltétele és egyben célja, akinek személyisége van, akinek neveltetéséről és taníttatásáról elsődlegesen a család (családi körben) gondoskodik. Ekkortól jelenik meg az intern és intim család elve, ami például a képzőművészetekben a Szent Család előtti tisztelgésnek jelentkezik,³ s minden családot arra ösztönöz, hogy saját modelljét lássa benne.

Ez a családfogalom változik tovább a 20. századtól, aminek akár jelképes kezdőpontja is lehetne Magyarország vonatkozásában az 1894. évi házassági törvény, mely nyomán az állami házasságkötés lett a kötelező és az egyházi házasság csak megengedett, de ami ennél is fontosabb, ettől kezdve kikerültek az intern és intim család, s egyúttal a keresztényi kultúra, az egyház szabta keretek közül a házassági korhatárt, a házassági akadályokat és a tilalmakat, s összességében a család életét szabályozó normák. Ez szükségképpen és még közvetlenebbül becsatornázza a közéleti, társadalmi, gazdasági, kulturális és politikai változásokat a család életébe, így különösen a 20. század második felében elhalványultak a nemi szerepek és funkciók, a hasonlóságból (egyenjogúságból) azonosság lett, a nevelés és oktatás kizárólagosan állami feladattá (szolgáltatássá) vált, a házastársak szövetsége élettársak szerződésévé alakult stb., vagyis – ciklikus jelenségként – ismét a szociabilitás váltotta fel az intern és intim családot. Ugyanakkor érdemi különbség a 17. századot megelőzően érvényesülő szociabilitáshoz képest a jelent uráló pluralizmusban, hogy ez immár nem a nemzetségek, a törzsi- vagy a nagycsaládok erősödésével jár(t) együtt, hanem kizárólag a szekularizált állam érdekében és motiválására jelentkezett, mintegy sajátos jóléti szolgáltatásként, ami „megmenti az individuális embert az elviselhetetlen morális magánytól”.

Az utóbbi évtizedek családi életet, s azon belül az apai jogállást is meghatározó jogalkotása arra tesz kísérletet, hogy felélessze és erősítse az intern és intim család modelljét, amelyben a férfi és a nő miután közös döntésük nyomán szövetségre lépnek – vagyis a férfi előbb férjjé válik –, a férfi – a társadalmi konszenzust és egyúttal a családi élet értékrendjét megjelenítő módon – apává is váljon, vagyis napjainkban a szekularizált állam⁴ „festi meg” a jogszabályokban⁵ a Szent Család képét. Ugyanakkor hangsúlyozni kell, hogy

³ Leburn az „Áldás” festményén a következőképp ábrázolja a családot: terített asztal, a szakállas apa vándorbottal a kezében áll, az ülő anya gyengéden figyeli a gyermeket, aki összekulcsolt kézzel mondja az imát.

⁴ A magyar Alkotmánybíróság már a kezdetekben kimunkálta és rögzítette egyfelől a lelkiismereti- és vallásszabadság, másfelől az állam vallás-világnézeti semlegességét; ld. 4/1993 (II.12.) ABh.

⁵ Vö. az Alaptörvény hetedik módosítása, melynek R) cikk (4) bekezdése szerint: „Magyarország alkotmányos azonosságának és keresztény kultúrájának védelme az állam minden szervének alapvető kötelessége.”

„[...] Magyarország keresztény kultúrájának védelme nem egy keresztény kultúra létrehozatalának parancsát jelenti, hanem inkább a meglévő, adott kultúra védelmének kötelezettségét. A keresztény kultúra kialakítása és őrzése továbbra sem az állam, hanem a keresztények felelőssége.”⁶

Végső soron a két legfontosabb (elő)kérdés, hogy egyfelől létező, avagy legalább részleteiben fennálló érték-e az intern és intim család, másfelől, hogy ezen, alapvetően a metajurisztika körében eredeztethető érték, köztük az apává válás állam általi „felkarolása”, jogi úton történő szabályozása ösztönzőleg hat(hat)-e a társadalomra?

1.1. A család, mint létező érték

Nagyon is tudatos az Alaptörvény Alapvetés részben alkalmazott szóhasználata, amely részeként a „védi”, „védelmezi”, illetve „védelem illeti meg” kifejezéseket kizárólag a házasság, a család, a méhmagzat, a nyelv vonatkozásában használja, sőt, ezen kifejezések alkalmazását az ezt követő Szabadság és felelősség részben is kerüli a jogalkotó. Szükség is van erre a védelemre, ugyanis a 2010 előtti két-három évtizedben mélyreható változások zajlottak le a párkapcsolat és a tágran értelmezett család fogalmának formálódásában, az abban megtestesülő érték társadalmi szintű megjelenésében, azt azonban 2010 előtt lényegében „tétlenül szemlélte” a hazai jogalkotó.

A házassági magatartásban bekövetkezett változásokat legszemléletesebben a teljes első női házasságkötési arányszám változásának adatai mutatják.⁷ Ez az arányszám megmutatja, hogy egy adott évben a különböző korú hajadon nők házassági gyakorisága szerint milyen az esélye egy hajadonnak, hogy élete során majd megházasodik. Míg az 1960-as években csaknem minden nő életében legalább egyszer házasságra lépett, és az 1990-es adatok szerint a nők háromnegyedének a házasságkötése volt várható volt, addig a tíz évvel ezelőtti adatok alapján a nőknek már csak 40%-a tervezte a házasságkötést, azaz 60%-uk *de jure* hajadonként tervezte leélni az életét. A házasságkötések száma persze nem azért esett vissza, mert az emberek nem kívánnak együtt élni egymással, hanem mert erőteljesen nőtt az élettársi kapcsolatok száma. Az élettársi kapcsolatok pontos számáról a tízévenkénti népszámlálási adatsorokból tájékozódhatunk. Az adatok azt mutatják, hogy a 1990 és 2011 között az élettársi kapcsolatban élők száma minden korcsoportban többszörösére emelkedett. Míg például a 25–29 éves, tartós párkapcsolatban élő nők 95%-a házasságban élt 1990-ben, és csak 5%-a élettársi kapcsolatban, addig 2011-re ez az arány 51:49-re módosult.⁸

Érdemes azt is megemlíteni, hogy míg két-három évtizeddel ezelőtt a nők és a férfiak többsége egy vagy több „rosszul sikerült” házasság után, mintegy a házasság alternatívájaként választotta az élettársi kapcsolatot, addig a 21. század első éveire a fiatal né-

⁶ SCHANDA Balázs: Magyarország keresztény kultúrájáról. *Pázmány Law Working Paper*, 2018/08.

⁷ PONGRÁCZ Tiborné: Párkapcsolatok. In: ÖRI Péter – SPÉDER Zsolt (Szerk.): *Demográfiai portré 2012*. Budapest, KSH, 2012. 31–43.

⁸ Ld. a KSH vonatkozó adatait: http://www.ksh.hu/nepszamlalas/tablak_demografia, és http://www.ksh.hu/nepesség_nepmozgalom

pesség körében szinte „kötelező” lett először élettársi kapcsolatban élni, és – esetleg – azt követően megházasodni. Ez pedig alapvetően módosította a társadalom családképét is: jól lehet a „tanácsolt életforma” tekintetében a társadalom házasságpárti volt és maradt, addig az élettársi kapcsolatok elfogadottsága, az élettársi kapcsolatokkal szembeni tolerancia alapvetően általánossá vált, és ne feledjük, a jelenleg fiatal népesség idősödésével várható, hogy az élettársi kapcsolatok részaránya össztársadalmi szinten is tovább fog nőni.⁹

Az élettársi kapcsolat házasság rovására történő térnyerése mellett szólni kell a válások magas és 2010-ig növekvő számáról is, ami szintén befolyásolta a társadalom családképét. Magyarországon sajnátságos és sajnálatos módon – nemzetközi összehasonlításban is – mindig magas volt a válások száma, de ezzel együtt hangsúlyozni kell, hogy a válások számának növekedése az utolsó fél évszázadban világjelenség, amit érdekes módon nem „szemlélt tétlenül” a jogalkotó, sőt: „[.]az európai bontójogok nagyfokú liberalizálódása [..] (így például a vétkességi rendszer feldúltságon alapuló rendszerré való átalakulása, a közös megegyezésen alapuló bontási forma megjelenése) [..]”¹⁰ következett be. Az e körben megfigyelhető változásokról a teljes válási arányszámok vizsgálatából nyerhetünk reális képet, ami azt jelzi, hogy miként alakul a házasságok felbontásának kockázata. E mutató szerint 1970-ben 100 megkötött házasságból valószínűsíthetően 27 végződött válással, 1990-ben ugyanez a mutató 31 válást jelzett előre, 2012-re pedig ez az arány 45-re emelkedett.

Más szóval, a tíz évvel ezelőtti adatokból kiindulva az intern és intim család, mint társadalmi érték jövőjét tekintve kevés okunk volt az optimizmusra, hiszen ha a tendenciák folytatódtak volna, úgy a megkötött házasságokból mára minden második válással végződött volna.

Ezzel párhuzamosan folyamatosan emelkedett a házasságon kívüli születések aránya is, ami 1990 és 2000 között több mint a kétszeresére, 13-ról 29%-ra nőtt, s az ezredfordulót követően egy rövid megtorpanás után újból dinamikus emelkedésnek indult, 2015-ben elérve eddigi csúcspontját: közel 48%-ot. Ez azt jelenti, hogy 2015-ben már minden második gyermek házasságon kívül született, miközben a 2013. évi Ptk. továbbra is a házasságon alapuló apasági védelmet és a hagyományos, bár a statisztikailag igazolt társadalmi mozgásokat tekintve „meghaladott” házasságon alapuló családképet tekintette a szabályozás kiindulópontjának.¹¹

1.2. A jog, mint gyertyafény

Mindezen mélyreható és statisztikailag igazolt változásokra figyelemmel a Ptk.-kódifikáció több módosítást is javasolt, így mindenekelőtt családjogi intézményként elis-

⁹ S. MOLNÁR Judit: Párkapcsolatok létesítését/megszüntetését érintő magatartási normák változásának megfigyelése. *Demográfia*, 53.évf. 2010/2–3. 234–273.

¹⁰ Körös András: „Fontolva haladás” – az új Ptk. Családjogi Könyve. 2. rész: A házasság megszűnésének szabályai. *Családi Jog*, 2005/3. 12–19.

¹¹ Ld. a KSH vonatkozó adatsorait: http://www.ksh.hu/nepszamlalas/tablak_demografia, http://www.ksh.hu/nepesseg_nepmozgalom és <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/nepmozg/nepmozg20/index.html#ahzassgbanszletettgyermekkszma18kalntt>

merni az élettársi kapcsolatot és biztosítani az törvényes öröklési jogállást az élettárs számára is:

„A kodifikációs bizottságok által kidolgozott rendelkezés szerint az élettárs legalább tíz évig tartó együttélés után holtig tartó használati jogot örökölt volna az örökhagyóval közösen lakott lakáson és a hozzá tartozó berendezési és felszerelési tárgyakon, ha az életközösség az öröklés megnyílásakor is fennállt. Az élettárs számára ez a dologi jogilag védett használati jog bármely állagörökösssel szemben biztosította volna az örökhagyóval közös együttélés alatt megszokott körülményeket. A bizottsági javaslat egyébként – az Alkotmánybíróság 154/2008. (XII.17.) AB határozatában kifejtett elvi tételt követve, tudatosan – a házastársával össze nem vethető jogi pozíciót akart adni az élettársnak, de az Országgyűlés többségének – véleményünk szerint sajnálatos módon – ez is túl sok volt.”¹²

De a családkép kodifikált joglátszata – ti. annak az előzőekben részletezett társadalmi, gazdasági és demográfiai változásaira csak tudatosan részben megfelelni igyekvő kodifikációja – mutatkozott meg az Alaptörvény rendelkezése nyomán, a családok védelméről megalkotott 2011. évi CCXI. törvény vonatkozásában is, amelynek 7–8. §-ait¹³ az Alkotmánybíróság 43/2012. (XII.20.) AB határozata semmisítette meg. Ebben a határozatában az Alkotmánybíróság korábbi határozataira is figyelemmel fogalmazta meg a családképpel, a családszerkezettel, végső soron a család fogalmával kapcsolatos álláspontját:

„4.4. A hivatkozott 154/2008. (XII. 17.) és 32/2010. (III. 25.) AB határozatok a fentiek szerint kimondták, hogy a jogalkotónak lehetősége van a házasságon kívüli együttélési formákat is elismerni és törvényi szintű védelemben részesíteni (ABH 2008, 1203, 1214.), illetve, hogy az intézményvédelmi kötelezettség egy nyitott és demokratikus társadalomban nem lehet akadálya jogok kiter-

¹² VÉKÁS Lajos – GÁRDOS Péter (szerk.): *Kommentár a Polgári Törvénykönyvhöz*. Budapest, Wolters Kluwer, 2014. 2445.

¹³ 7. § (1) A család a természetes személyek érzelmi és gazdasági közösségét megvalósító olyan kapcsolatrendszer, amelynek alapja egy férfi és egy nő házassága vagy egyenesági rokoni kapcsolat, vagy a családbafogadó gyámság.

(2) Egyenesági rokoni kapcsolat leszámazással vagy örökbefogadással jön létre.

8. § (1) Végintézkedés hiányában történő öröklés (a továbbiakban: törvényes öröklés) esetében öröklésre elsősorban törvényben meghatározott rokonsági fokig az egymással egyenesági vagy oldalági rokonságban, illetve az örökbefogadási kapcsolatban állók és a házastárs jogosult.

(2) Az állam és más személyek törvényes öröklésének csak az (1) bekezdésben említett személyek hiányában lehet helye.

(3) Az örökhagyó házastársát külön törvényben szabályozottak szerint özvegyi jog illeti meg.

(4) Kötelesrész illeti meg az örökhagyó leszámazóját, házastársát, továbbá szülőjét, ha az öröklés megnyílta az örökhagyó törvényes örököse vagy végintézkedés hiányában az lenne. A kötelesrész mértékét, alapját, számítását, kiadását, továbbá a kötelesrészből való kitagadás részletes szabályait külön törvény tartalmazza.

jesztésének (ABH 2010, 194, 208.). E megközelítésből vizsgálva, és figyelembe véve az államnak az Alaptörvény *L*) cikkében szereplő család fogalmához kapcsolódó intézményvédelmi kötelezettségét, valamint az Alkotmánybíróság következetes gyakorlatát – amely a különböző tartós érzelmi és gazdasági életközösségi formák típusainak az egymástól való megkülönböztetését nem olyan módon ismeri el, hogy valamely ideáltípus preferálása érdekében más életközösségi típusokat korlátoz vagy tilt, hanem úgy, hogy az azonos védelem kötelezettségének érvényesítése mellett az Alaptörvénnyel összhangban elismeri az állam előnyöket juttató, különböző családtámogatási intézményekben megnyilvánuló közrendszerét, miközben arra is felhívta a figyelmet, hogy a család alkotmányos védelme a szociológiai értelemben vett családi életre is vonatkozik –, megállapítható, hogy a Csvt. 7. §-a a család lehető legszűkebb törvényi fogalmát adja.”¹⁴

A családok védelméről szóló sarkalatos törvényt érintő fenti AB határozatnak azonban nem volt már visszacsatolása a Ptk. szabályaira, így pl. az élettársi kapcsolat családjogi szabályozására és az élettárs törvényes öröklési jogállására sem, azaz e körben is – hasonlóan a Ptk. Hatodik Könyvében érvényesülő közjogi(as) fogyasztó emberképehez – „alkotmányjogiasodott” – még az AB határozata ellenében is! – a polgári jogi ember- és családkép,¹⁵ amikor a szekularizált állam – a statisztikailag igazolt társadalmi mozgásokkal szembe helyezkedve – 2010-től tudatosan és széles körűen elkezdte megfesteni a Szent Család képét a jogszabályokban.

A jogalkotó statisztikailag igazolt társadalmi mozgásoknak ellenálló, mondhatni optimista és reményteli hozzáállásában magánjogásként Grosschmid Béni látásmódját láthatjuk visszaigazolódni, mert ahogy „nem mindenki hisz az elkárkozásban, ez igaz. De a földi igazság utolérő kezében sem hisz mindenki. [...] Az, hogy a véghezvitelt nem lehet kierőszakolni, nem tesz különbséget.”¹⁶ közöttük, mert „Miként fény, árnyék jöhet a naptól vagy gyertyától.”¹⁷

S valóban, az elmúlt tíz évben alapvető változások következtek be a párkapcsolat és a tágan értelmezett család fogalmának legújabb fejlődésében, az abban megtestesülő érték társadalmi szintű megjelenésében, mely mindenekelőtt a jogalkotó által meggyújtott gyertya árnyékát valószínűsíti...

A legújabb adatok ugyanis azt igazolják, hogy sikerült megfordítani a korábbi negatív tendenciákat. 2020-ban emelkedett mind a születések, mind a házasságkötések száma, mind a teljes termékenységi arányszám (az előző évi 1,49-ről 1,55-ra nőtt). A születésszám emelkedését pedig kizárólag a gyermekvállalási kedv növekedése eredményezte, mivel a szülőképes korú nők létszámának hosszabb távú csökkenése tovább

¹⁴ 43/2012. (XII.20.) AB határozat.

¹⁵ LANDI Balázs: Hetedik könyv – hetedik pecsét, avagy a Polgári Törvénykönyv életvégi ember- és családképe. *Iustum Aequum Salutare*, 2016/3. 157–171.

¹⁶ GROSSCHMID Béni: *Fejezetek kötetmi jogunk köréből. Második kötet – Második rész.* Jubileumi kiadás. Budapest, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, 1932. 855.

¹⁷ Uo. 847.

folytatódott. A születések száma 2011-ben érte el 88 ezer újszülöttel a történelmi minimumát. Ezt követően emelkedő irányzatot vett, 2016-ban érte el a lokális maximumát 93 ezer fővel, azonban 2018-ban és 2019-ben is 90 ezer fő alatt maradt a születések száma, míg a 2020. évi 92 233 születésszám 3,4%-kal (több mint háromezer újszülöttel) múlta felül az előző évit.¹⁸

A házasságkötések száma hosszan tartó és jelentős csökkenést követően 2010-ben érte el 35,5 ezer házasságkötéssel a lokális minimumát. Az ezt követő hat évben számottevően emelkedett a frigyek száma, majd 2016-ban húsz év után először emelkedett 50 ezer fölé. A 2017. évi csökkenést követően 2018-ban kismértékben, majd 2019-ben robbanásszerűen nőtt a házasságkötések száma. Az emelkedő irányzat ugyan kevésbé erőteljesen, de 2020-ban is folytatódott. A 67 301-re becsült – 1986 óta a legtöbb – házasságkötés 3,1%-kal, több mint kétezerrel múlta felül az előző évi értéket.

A válások száma az ezredfordulót követő évtizedben 24-25 ezer körül alakult, majd az évtized végétől kezdődött csökkenés eredményeként 2014-ben ötven év után először esett 20 ezer alá. Az ezt követő időszakban ingadozással tarkítva, de továbbra is a csökkenő trend érvényesült. 2020-ban a bíróságok 15.200 házasságot bontottak fel, ami 14%-kal, mintegy 2400-zal kevesebb az előző évinél, és ez volt az 1950-es évek vége óta a legalacsonyabb számú válás.

Azaz vizsgált témánk szempontjából kiemelkedő fontosságú mindkét (elő)kérdésre – emlékeztetőül: 1.) létező, avagy legalább részleteiben fennálló érték-e társadalmunkban az intern és intim család; 2.) ezen alapvetően a metajurisztika körében eredeztethető érték, köztük az apává válás állam általi „felkarolása”, jogi úton történő szabályozása ösztönzőleg hat(hat)-e a társadalomra – alapvetően pozitív választ adhatunk. Ugyanakkor optimista és reményteli látásmódunk nem kétségektől mentes, s ennek alátámasztására helyütt csak két körülményt említünk fel. Egyrészt a KSH által legutóbb közölt adatok szerint 2021 januárjához viszonyítva az elveszültek száma 10, a halálozásoké 6,0%-kal csökkent 2022. január hónapban, továbbá 2.231 pár kötött házasságot, ami viszont már 20%-kal kevesebb a tavaly januári értéknél.¹⁹ Azaz az utóbbi években megmutatkozott tendencia-fordulat²⁰ háttérében az is állhat, hogy a 2008 és

¹⁸ Ezt a kedvező tendenciát azonban beárnyékolja az az adat, miszerint a 2016–2018 közötti három évben mindösszesen megszületett és anyakönyvezett 274,6 ezer gyermek közül minden hatodik, összesen 55 870 külföldön látta meg a napvilágot. (A külföldön született magyar gyerekek anyakönyvezése a budapesti kormányhivatalhoz tartozik. A fővárosi kormányhivatal 2017. év végén közölt adatai szerint: 2010 és 2017 között összesen 92 500 külföldön született gyermek hazai anyakönyvezését kérték, ami nagyságrendileg egyévnnyi magyarországi születésszámnak felel meg.)

¹⁹ KSH: *Gyorstájékoztató – Népmozgalom 2022. január.* (közzététel időpontja: 2022. február 28.) (<https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/gyor/nep/nep2201.html>)

²⁰ A V4 országokban ugyanez a tendencia-fordulat ment végbe, csak éppen még jelentősebb mértékben is, mint Magyarországon. Az Eurostat adatai szerint a V4 országok közül Szlovákia mutat a leginkább egyező fejlődést Magyarországgal. Ott 2012-ben az Eurostat adatai szerint a ráta a magyarral megegyező 1,34 volt, 2019-ben pedig 1,57 a magyar 1,55-tel szemben. Csehország trendje azonban már jóval kedvezőbb képet mutat. Ott a 2012-es 1,45-tel szemben 2019-re 1,71-re növekedett a termékenységi arányszám. Ez pedig már jelentősen lassítja a népességszám csökkenését, ami statisztikai okok miatt 1,6 fölért következik be. Romániában 1,52-ről 1,77-re nőtt a szám, míg Lengyelországban 1,33-ról 1,44-re. (<https://ec.europa.eu/eurostat>)

2013 közötti gazdasági válság hatására sokan elhalasztották tervezett házasságkötésüket és/vagy gyermekvállalásukat, amit aztán éppen azokban az években pótoltak be, amikor elindultak a nagy családpolitikai reformok is. Ezt a jelenséget hívják „visszapótlásnak” a demográfusok. Másrészt figyelemmel kell lenni a fenti, statisztikailag igazolt mozgások demográfiai (és – legalább részben – területi) megoszlására is. E körben elsődlegesen a magyarországi roma népesség lélekszámának nem önbevallás-alapú vizsgálatára, másodlagosan a Magyar Máltai Szeretetszolgálat Jelenlét programjából kinőtt Felzárkózó települések programra utalunk. Előbbi esetén hangsúlyozni kell, hogy a romák esetében a hivatalos népszámlálások önbevalláson alapuló összeírása során – a válaszadók rejtőzködése miatt – alulszámolják a roma népességet; ez alapján a legutolsó, 2016. évi mikrocenzus alapján hozzávetőleg 310.000 fő vallotta magát cigány (roma) nemzetiséghez tartozónak. Ezzel szemben a legfrissebb, bár már így is tíz évvel ezelőtti, 2010 és 2013 között a Debreceni Egyetem vezetésével zajlott külső kategorizáción alapuló szakértői becslést alkalmazó kutatás alapján 876 ezer roma élt tíz éve Magyarországon.²¹ Utóbbi tekintetében pedig egy elgondolkodtató párhuzamra hívnám fel a figyelmet, ami mérsékeli optimista és reményteli látásmódunkat. A Felzárkózó települések program a KSH által beazonosított 300 leghátrányosabb helyzetű településen működik, amely települések néhány meghatározó adata a következő: lélekszám mindösszesen 311 ezer fő, a születések száma 5.000 fő, a komfort nélküli lakások aránya 23,7%, a nyilvántartott álláskeresők száma 26.000 fő, a nyolc általánost el nem végzettek aránya 15,9%. Ami pedig az összehasonlítást illeti, a fenti adatokat összevetve Komárom-Esztergom megye adataival, amely megye közigazgatási területéről melleleg egyetlen település sem került be a Felzárkózó települések programba: lélekszáma mindösszesen 300 ezer fő, a születések száma 2.700 fő, a komfort nélküli lakások aránya 4,5%, a nyilvántartott álláskeresők száma 4.600 fő, a nyolc általánost el nem végzettek aránya 3,8%.²² Azaz közel tíz (SIC!) éve a lakosság 10%-át kitevő roma népesség egy területileg is jól meghatározható közösségében közel kétszer annyi gyermek született, ötször több komfort nélküli lakásba, öt és felszer nagyobb munkanélküliségbe és közel ötször nagyobb képzetlenségbe. Ebben a statisztikailag, demográfiaiilag és területileg is meghatározó közösségben nyilvánvalóan kisebb árnyékot vet a jogalkotó által gyűjtött és a Magyar Közlönyben közzé tett gyertyaláng, ha egyáltalán... Ez a nyilvánvalóan joga kívüli eszközökkel, elsődlegesen helyben, intenzív, komplex szociális munkával, valamint családkíséréssel végzett munka is alapvetően a Szent Család képét törekszik megfesteni, vagy legalább is felvázolni, mert Ők is mi vagyunk, az Ő családjukban is szükség van apákra, még ha nincs házassági kötelék, nincs reprodukciós eljárás, nincs apai elismerő nyilatkozat és nincs apaság bírósági megállapítása sem, mert miért is volna?!

Nagyon impresszív módon látatja mindezt a Felzárkózó települések programról szóló és már idézett hivatalos tájékoztató füzet egyik nyitó képe, amelyen egy mosolygó, fiatal és törekeny lány képe látható, alatta az egyik divat-világmarca feliratá-

²¹ PÉNZES János – TÁTRAI Patrik – PÁSZTOR István Zoltán: A roma népesség területi megoszlásának változása Magyarországon az elmúlt évtizedekben. *Területi Statisztika*, 58. évf. 2018/1. 3–26.

²² JELENLÉT. Tájékoztató a „Felzárkózó települések” tevékenységéről, 2022.

val. A következő oldalon pedig mindenki láthatja a kép eredetijét, melyen ugyanazon mosolygó, fiatal és törékeny lány áll egy romos ház tornácán három kistestvérével és édesanyjával. Az apa a képről hiányzik...

2. A jog, mint „apa-pótlék”

A fentiekben láttuk, hogy a házastárssá, majd apává válás útján is van létjogosultsága Grosschmid Béni víziójának: „Miként fény, árnyék jöhet a naptól vagy gyertyától.”²³, ugyanakkor a gyertya fénye véges, hiszen nem tud statisztikailag, demográfiailag és területileg is meghatározó társadalmi csoportok életébe beviláglani, mert azok esetén szükségképpen a jog világán kívüli és túli korlátokba ütközik. A továbbiakban a létező jogi szabályozás ezen tökéletlenségének tudatában korlátozzuk vizsgálódásunkat a jog számára látható, bevilágítható területek egyikére, a házasságon alapuló apaság jogi vélelmére.

2.1. Tartalom nélküli forma: házassági kötelék

A Ptk. – a fentiekben tárgyalt, és statisztikailag igazolt társadalmi mozgásokra tekintet nélkül – alapvetően nem változtatott az apai jogállás szabályozásán. A 2013. évi Ptk. közel szó szerint ugyanúgy szabályozza az apai jogállást keletkeztető jogi tények körében első helyen a házasságon alapuló apasági vélelmet, mint ahogy azt az éppen hetven évvel ezelőtt, 1952. június 6-án hatályba lépett Csjt. is szabályozta: „A gyermek apjának [– ha e törvény eltérően nem rendelkezik –] azt [a férfit] kell tekinteni, akivel az anya a [gyermek] fogantatási idő [idejének] kezdetétől a gyermek születéséig eltelt idő vagy annak legalább egy része alatt házassági kötelékben állott [állt]. A házasság érvénytelensége az apaság vélelmét nem érinti.”²⁴ Ennek megfelelően, ha az anya házasságban áll, a férj az anya gyermeke tekintetében betölti az apai jogállást és addig más férfi nem ismerheti el a gyermeket, amíg a férjjel szemben ez a vélelem fennáll. Ráadásul a

„[...] 4:99. § a vélelmezett fogamzási időt is a Csjt.-ben foglaltakkal azonos módon állapítja meg, és rögzíti, hogy a házasság alapján akkor is fennáll a vélelem, ha a házasság egyébként érvénytelen volt. Az alapvélelemnek tekintett vélelem egyik meghatározó jellemzője, hogy beállításához semminemű nyilatkozatra vagy eljárásra nincs szükség, önmagában a házasság fenti időtartamban történő fennállásának ténye maga után vonja a vélelem keletkezését. Ez elhatárolja az alapvélelmet a többi apasági vélelemtől, amelyek esetén a férfi csak akkor kerülhet, illetve kerül apai státuszba, ha hozzájárult a reprodukciós

²³ GROSSCHMID Béni: *Fejezetek a kötelmi jogunk köréből*. Második kötet – Második rész. Jubileumi kiadás. Budapest, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, 1932. 847.

²⁴ A házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi II. tv., 35. § (1) bekezdése és a [zárójelben szereplő kiegészítésekkel] Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. tv. 4:99. § (1) bekezdése.

eljáráshoz, elismerő nyilatkozatot tett vagy jogerős bírósági határozat állapította meg az apaságot.”

Továbbá az

„[...] anya házasságán alapuló vélelem változatlanul a házassági kötelékhez és nem az életközösség fennállásához kapcsolódik, tekintve, hogy ez szolgálja a gyermek érdekét. Míg az életközösség fennállása ténykérdés, addig a házassági kötelék fennállása jogi kérdés, utóbbi vizsgálata lényegesen egyszerűbb. [...] Ebből következik az, hogy az anya férje akkor is apai státuszba kerül az anya gyermeke tekintetében, ha valójában már évek óta nem éltek együtt.”²⁵

Azaz a Ptk. – és annak előzményeként a Csjt. – alapvetően a házassági kötelék formai, bármely tartalmi követelmény (pl. életközösség fennállta) nélküli léte alapján létrehozza az Alaptörvényben és a Csvt.-ben megfestett Szent Család képét. Ugyanakkor az EJEB ezzel ellentétben egyáltalán nem formalizált és szűk értelemben vett, jogi családfogalmat használ a 8. cikk²⁶ vonatkozásában:

„A család meglétéhez nem szükséges jogi értelemben vett házasságkötés. De facto családként funkcionál a 8. cikk szempontjából a megfelelően tartós együttélési forma is.²⁷ Annak megítélésében, hogy egy kapcsolat a fenti értelemben vett családnak minősül-e, számos tényező releváns lehet, különösen az együttélés ténye, a kapcsolat hossza, és hogy a család tagjai egymás iránti elkötelezettségüket bármilyen módon kifejezték-e, például közös gyermekek vállalása útján.²⁸ [...] A szülő és a gyermek közötti biológiai rokonság önmagában – a szoros személyi kapcsolat fennállását jelző további jogi vagy ténybeli elemek hiányában – nem elegendő a 8.cikk alapján biztosított védelem meg-alapozására.”²⁹

Megítélésünk szerint – figyelemmel az EJEB gyakorlatára és az Alkotmánybíróság 43/2012. (XII.20.) határozatára – alapvetően vitatható, hogy egyfelől a tartalom nélküli, tisztán formális-jogi, sőt akár érvénytelen házassági kötelék fennállta, s annak bíróság általi vizsgálatának „egyszerűsége” valóban a gyermek érdekét szolgálja és elősegíti a jogalkotó által megrajzolni kívánt Szent Család képét, mert az legfeljebb annak „árny-” vagy még inkább „szellemképét” közvetíti csak. Azaz itt a jog olyan formális és kiszámítható stabilitást (egyfajta jogbiztonságot) ígér, amit nem tud, mert

²⁵ VÉKÁS–GÁRDOS (szerk.) i. m. 744.

²⁶ Az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről, 8. cikk: Magán- és családi élet tisztelgetben tartásához való jog: „I. Mindenkinek joga van arra, hogy magán- és családi életét, lakását és levelezését tisztelgetben tartsák.”

²⁷ Kroon and others v. the Netherlands, 1994. október 27., no. 18535/91, § 30.

²⁸ Van der Heijden v. the Netherlands, 2012. április 3., no. 42857/05, § 50.

²⁹ SONNEVEND Pál – BODNÁR Eszter (szerk.): *Az Emberi Jogok Európai Egyezményének kommentárja*. Budapest, HVG-ORAC, 2021. 198–199.

nem lehet teljesíteni. Éppen hasonló indíttatásból utasította el – már csak a jog, mint „apa-pótlék” áthallása okán – Jerome Frank is a jog kiszámíthatóvá tételét, mint értéket, mert az szerinte pusztán „az apakomplexus infantilis maradványa”³⁰. Sőt, Frank nemcsak megértette ezt az alapvető értékek nélküli világtól – amely a vallási és jogi fundamentalizmus által megosztott – való félelmet, hanem azt is sugalmazta, hogy a jog már át is vette a vallás szerepét a biztonság utáni vágyakozást tekintve.³¹

2.2. Tartalomhoz a forma: örökbefogadás

Még erősebben mutatkozik meg az apává lenni-apává tenni, vagyis a tartalmi és formális apa-szerep közötti ellentmondás, ha az örökbefogadással vetjük össze a házasságon alapuló apasági vélelmet. Az örökbefogadást megelőző eljárások során ugyanis az örökbefogadó férfit arra tekintet nélkül megvizsgálják és tanfolyam elvégzésére kötelezik, hogy bármely automatikus-formális-jogi vélelem folytán apai státuszban áll-e már más gyermek tekintetében vagy sem. Sőt, míg az örökbefogadó csak 25. életévét betöltött és cselekvőképes személy lehet, addig a házasság megkötéséhez elegendő a 16. életév betöltése és a korlátozott cselekvőképesség. Az előbbi háttérben az áll, hogy egyfelől az örökbefogadás akkor tudja betölteni a rendeltetését, ha a szülők erre a megfelelő életkorban vállalkoznak, másfelől az európai jogrendszerek többsége sem elégszik meg a nagykorúsággal, hanem a gyermek neveléséhez szükséges érettség minél biztosabb megléte érdekében ennél magasabb életkort írnak elő.³² Az indok pedig e tekintetben is az, hogy ez áll a gyermek érdekében. Ugyanakkor tovább mélyíti a jogi szabályozás ellentmondását, hogy a 16. életévét betöltött és korlátozottan cselekvőképes kiskorú házasságkötéséhez a vonatkozó jogszabály³³ szerint szükséges a háziorvos (gyermekorvos) és a családvédelmi szolgálat támogató véleménye, de a gyámhivatal előzetes engedélye megadásának nem feltétele a házasulandó kiskorú szüleinek, így az érintett kiskorú apai státuszát betöltő személynek a hozzájárulása, sőt, a jogszabály expressis verbis kimondja, hogy: „Önmagában az a tény, hogy a kiskorú várandós – az egyéb körülmények gondos vizsgálata és mérlegelése nélkül – nem alapozza meg a házasságkötés engedélyezését.”³⁴ Azaz a jogalkotó úgy deklarálja a házasságon alapuló apai státusz formalitását, hogy a jogilag azzal egyenértékű további apai státuszok létét minden más esetben tartalmi feltételekhez és vizsgálathoz köti. Mintha nemcsak az apai státuszt keletkeztető vélelmek, de bizony az apák között is valamiféle sorrendet

³⁰ „[...] the very idea that law needs to be certain in the sense of perfectly predictable was ridiculed by Frank as a survival into adulthood of the child’s craving for certainty and reassurance which he seeks in his father’s strength and vision.” Ld. J. M. KELLY: *A short history of western legal theory*. Oxford, 1997. 367.

³¹ Morton J. HORWITZ: *The Transformation of American Law 1870–1960*. Oxford, 1992. 175–176.

³² KÓRÖS András: „Fontolva haladás” – az új Ptk. Családjogi Könyve 12. rész: Az örökbefogadás I. *Családi Jog*, 2008/1. 6.

³³ A gyámhatóságokról, valamint a gyermekvédelmi és gyámügyi eljárásról szóló 149/1997. (IX.10.) Korm.rendelet

³⁴ Uo. 36. § (2) bekezdés.

állítana fel. Akár a mesében: hoz is ajándékot és nem is, van is rajta ruha és mezítelen is; olyan ígérettel kecsegtet, amit nem tud, mert nem lehet teljesíteni...

2.3. Az apai jogállás „visszavág” (I. rész): kötelmi jog

„Ha a szülő üzleti befektetésnek tekinti a gyereke nevelést, a legnagyobb mértékben pórul jár. Ha úgy gondolja, hogy minél több gyereket nevel, mint a malacnevelésből, meglesz idővel az a haszna, hogy mikorra erői elmúlnak s maga szorul eltartásra, akkor a gyermekek... Vagy pláne, hogy a gyermekei erőtaralékát akarja a maga céljaira felhasználni, ha majd megnőnek? Vagy csak az is, ha bármiképpen, nemcsak üzletileg, tehát nem pénzben kifejezhető módon, de érzelmileg akar hasznot, például ideái tovább plántálásában, vágyálmainak kiélésében – akkor is a legnagyobb mértékben pórul jár.”³⁵

Valamivel több, mint hetven évvel azután, hogy Móricz Zsigmond leírta e sorokat, a jogalkotó az Alaptörvényben rögzítette, hogy „A nagykorú gyermekek kötelesek rászoruló szüleikről gondoskodni.”³⁶ vagyis az apai jogállás nemcsak a gyermek érdekében, de bizony az apa érdekében is szolgál, jogokat és kötelezettségeket telepítve mindkét fél oldalára. Ennek egyik sajátos és a társadalmi mozgásokra figyelemmel egyre gyakoribb esete, ha az apa – miután teljesítette gyermekei irányában jog által reá rótt kötelezettségeit – a gyermekek felnevelését követően elválik feleségétől, majd egy jóval – akár saját gyermekeinél is – fiatalabb személlyel létesít élettársi vagy házastársi kapcsolatot, s az együttélés időtartama alatt ingó- és ingatlan vagyontárgyait ezen új élettársa vagy házastársa javára ajándékozza, miközben korábbi házastársa és korábbi házassági kötelékéből származó, immár felnőtt gyermekei irányában való kapcsolatot megszakítja. Miután pedig újabb élettársi vagy házastársi kapcsolata is megszakad, immár valóban idős korúan és tartásra rászorultán léphet fel felnőtt gyermekeivel szemben, hogy részére biztosítsanak szülőtartást.³⁷ Ebben az esetben nyilvánvalóan a kötelmi jogi ajándék visszakövetelésére irányuló igény érvényesítése (ti. érvényesíthetőségének lehetősége) konkurál a családjogban és az Alaptörvényben rögzített szülőtartási igény érvényesítésével (ti. érvényesíthetőségének lehetőségével). A Ptk. ugyanis három esetben is hagyományosan biztosítja az ajándék visszakövetelésének lehetőségét, mely kötelmi jogi igény második élettárral vagy házastárral szemben történő apa általi érvényesítése következtében nyilvánvalóan elhárulna a tartásra rászorultság, ennek folytán megalapozatlanná téve a korábbi házassági kötelékből származó gyermekekkel szembeni szülőtartási igény érvényesítésének lehetőségét és indokoltságát. E körben nem érvényesül a gyermek érdekeinek védelme: az egymással konkuráló

³⁵ MÓRICZ Zsigmond: *Életem regénye* (1939) MEK,232.

³⁶ Magyarország Alaptörvénye, Szabadság és felelősség, XVI. cikk (4) bekezdés.

³⁷ Ptk. 4:196. § [A tartásra kötelezettek köre és a tartási kötelezettség sorrendje].

(1) A tartási kötelezettség – ha e törvény eltérően nem rendelkezik – az egyenesági rokonokat terheli egymással szemben.

(2) Tartási kötelezettsége áll fenn elsősorban a szülőnek a gyermekével és a nagykorú gyermeknek a rászoruló szülőjével szemben.

„időtálló vér joga” és „mülékony kötelmi jog” közül kizárólag az igényjogosult apát illeti meg a választás joga, amelyben legfeljebb a visszaélészerű igényérvényesítés esetén akadályozhatják a korábbi házassági kötelékből született gyermekei, vagy éppen az eljáró bíróság eljárása. Azaz itt éppen az individualista magánjog szabadsága kerekedik felül a „vér jogának” védelmében megtestesülő felelősségen. Emlékeztetőül: jelen szabályozás csupán a tekintetben mutat különbséget a 17. századot megelőzően érvényesülő szociabilitáshoz vagy éppen Móricz Zsigmond által leírtakhoz képest, hogy az már nem a nemzetségek, a törzsi- vagy a nagycsaládok erősödésével jár együtt, hanem kizárólag a szekularizált állam érdekében és motiválására jelentkezik, mintegy sajátos jóléti szolgáltatásként, ami „megmenti az individuális embert az elviselhetetlen morális magánytól”, de egészen biztosan nem idézi meg a Szent Család képét.

2.4. Az apai jogállás „visszavág” (II. rész): öröklési jog

Az öröklési jog több tekintetben szintén a Szent Család „árny-”, vagy még inkább „szellemképét” közvetíti, gondoljunk akár a túlélő házastárs állagörökléssel vegyített haszonélvezeti jogára, akár a kötelekrész szabályozására. Míg az előbbi esetén a Ptk. a túlélő házastársat, így adott esetben az apai jogállást betöltő személyt igyekszik megvédeni a saját leszármazóitól (és bizonyos szempontból viszont), addig a kötelekrész intézménye a leszármazókat igyekszik megvédeni egyfelől a saját örökhagyó szülőjétől, vagyis adott esetben szintén az apai jogállást betöltő személytől, továbbá – örökös-társ – féltestvéreitől. Milyen életvégi családkép ez? Hiszen az örökhagyó, az örökös leszármazó és a túlélő házastárs, adott esetben az apa és a gyermek is mi vagyunk, ti. azok az emberek, akik személyét illetően a Polgári Törvénykönyv visszatért a klasszikus, *bonus et diligens paterfamilias* fogalmán alapuló polgári ember- és családképhez. Sőt, magának a kötelekrész intézményének alapgondolata éppen ennek a legközelebbi hozzátartozói körnek az egymás iránti szolidaritása, egymással szemben tanúsított és elvárt *bonus et diligens* magatartása, tágan értelmezett felelősségvállalása; végső soron: a „vér jogának” védelme:

„Máig tanulságos a kötelekrész indokoltsága szempontjából Grosschmidnak az a meglátása, amely szerint a jog ilyen beavatkozását a leggyakrabban nem is az teszi szükségessé, hogy az örökhagyó kívülállóknak adja vagyonát, hanem hogy a különböző házasságából született leszármazói között tesz a »vérek jogát« sértő különbséget.³⁸ [...] Ami az intézmény funkcióját illeti, abból indul ki, hogy a kötelekrész – a megváltozott társadalmi feltételek között is – alkalmas a családi szolidaritás erősítésére; képes betölteni ezt a szerepet a családi gondoskodás eszméjének kifejezésre juttatásával, még olyan esetben is, amikor a kötelekrész tartási szerepet nem játszik.”³⁹

³⁸ ZSÖGÖD Benő: *Magánjogi tanulmányok*. I. k. Budapest, 1901. 338.

³⁹ VÉKÁS Lajos: Grosschmid szelleme és gondolatai az új Polgári Törvénykönyv öröklési jogi szabályai-ban. *Magyar Jog*, 2013/5. 262.

S valóban, ehelyütt mutatkozik meg a kodifikált joglátszat mögött a polgári jog életvégi ember- és családképe:

„A társadalom alapja a család és nem pedig az egyes egyén. A társadalmi együttélés alapja nem az egyéni önkény és feltétlen szabad akarat, hanem a társas lét szabályai. Az emberi társadalom és élet az anyagias nyugati civilizációban is a társas együttélésre predesztinált; ennek szellemi, vallási és anyagi gyökereit és alapjait a jog – ha néha nem is tudatosan –, de megerősíti, kifejezésre juttatja, vagy mint a kötelelő rész esetében, megjeleníti. A végintézkedési szabadság individualista megfogalmazásának ellensúlya éppen ezért a vagyoni és a szellemi hagyatékok családi kötöttségeiben, az ember társas lényéből adódó következményként fejeződik ki a kötelelő részben azzal, hogy az örökösök vére szerinti legközelebbi hozzátartozói [...] részére igényt biztosít a vagyoni-szellemi hagyatékokra vonatkozóan.”⁴⁰

Ezért különösen fájó, hogy a polgári jog fentiek szerinti, a *ius* mellett legalább annyira a *mos* és a *fas* parancsát megtestesítő, a végintézkedési szabadságnak – mintegy a klasszikus liberalizmus korában a tulajdon szentségének – túlhangsúlyozásával generált individualista magánjogi joglátszattal szembeni, valóságos és értő életvégi ember- és családképet kifejezésre juttató kötelelő rész – a több mint másfél évszázada elfogadott – mértékét az Országgyűlés – egyéni képviselői indítványra – a törvényes örökös felől annak egyharmadára szállította le. A jogalkotó ennek a – hagyománytisztelő és jogtörténeti előzményeket félretéve, vagy még inkább azokat nem ismerő – módosításnak a következményeként maga esik áldozatul tehát az individualista magánjogi joglátszatnak, és a szociális igazságosság iránti – gyakorta felületes – társadalmi követelménynek való megfelelés indíttatásával, azzal éppen ellentétes hatást vált ki: ez a módosítás az individualista magánjogi joglátszattal erősíti, szemben a *mos* és a *fas* parancsát hagyományosan kifejezésre juttató életvégi ember- és családképpel, ahogy azt Leburn vagy éppen az Alaptörvény is megfestette a gyertya fényénél...

3. Apává lenni

Ferenc pápa másfél évvel ezelőtt, 2020. december 8-án hirdette meg a Szent József évet, abból az alkalomból, hogy IX. Pius pápa 1870-ben Szent Józsefet ünnepélyesen az egyház védőszentjévé nyilvánította. A Szentatya által ebből az alkalomból írt *Patris corde* kezdetű apostoli buzdításának célja Szent József személyének, mint apának a bemutatása. Már az enciklika legelején kijelenti a pápa: „A világnak apákra van szüksége.” A folytatásban pedig Szent Józsefnek, mint apának hét fontos tulajdonságáról elmélkedik a Szentatya: József a szeretett, a gyengéd, az engedelmes, az elfogadó, a teremtő bátorságú, a dolgozó és az árnyékként kísérelő apa. A pápa ezzel azt sugallja, hogy ma is ilyen tulajdonságokkal rendelkező apákra van szükség.

⁴⁰ CSEHI Zoltán: Észrevételek és javaslatok az új Polgári Törvénykönyv tervezetének kötelelő részű szabályaihoz. *Közjegyzők Közlönye*; 2007/7–8. 18.

A Szent József év fél évvel ezelőtt, 2021. december 8-án lezárult, így időszerű a kérdésfeltevés: *Patris corde – post festa?*

Az élet-, a házasság és a család védelme ma egyre komolyabb kihívások elé állítja társadalmunkat. A férfi és a nő társadalmi szerepe, méltósága, sőt biológiai neme, s a család is egyre gyakrabban válnak támadások, vagy csak a relativizáló törekvések célpontjává. Szokás mondani: a házasság és a család intézménye válságban van.

Valójában nem a Szent Család, hanem az ember van válságban, amelyik megfeledezett a házasság és család értékéről, nem ismeri fel vagy éppen megmásítja annak eredeti értelmét.

„[...] Apává nem születik, apává válik az ember. És nemcsak azért válik azzá, mert gyermeke születik, hanem azért, mert felelősséggel törődik vele. [...]” írja Ferenc pápa a *Patris corde* 7. pontjában.

Az apai státusz (és annak következményeként a család) létrejöttének bár nélkülözhetetlen, de csak egyik, ráadásul formális követelménye a születés, amit a jog képes bevilágítani, bizonyossággal vizsgálni és szabályozni, ugyanakkor törekednie kell a jogalkotónak az egységes szemléletű és rendszerszerű szabályozásra, elkerülendő az egymást semlegesítő, sőt időnként lerontó „árnyképeket”. Az apai státusz (és annak következményeként a család) létrejöttének nem elhanyagolható eseteiben ugyanakkor nem elégséges a formális követelmények vizsgálata – többnyire azok hiánya okán –, vagyis e körben meg kell őriznie nyitottságát a jognak a jogon kívüli, a jog által be nem világítható és ennek következményeként bizonyossággal nem szabályozható körülmények értékelésére, befogadására.

Ahogy azt Ferenc pápa is írta a *Patris corde* 7.pontja folytatásában:

„[...] József félreteszi okoskodását, hogy helyet adjon a történeteknek, és bármennyire is titokzatosnak tűnnek szemében, elfogadja őket, felelősséget vállal értük, és megbékél saját történetével. Ha nem békülünk meg a történetünkkel, akkor a következő lépést sem tudjuk megtenni, mert mindig várakozásaink és a belőlük fakadó *csalódásaink túszejt maradjunk.*”

